nių klausimų tiek dėl pirmosios Verdainės bažnyčios vietos, tiek dėl atliktų tyrimų metu aptiktų kapų sąsajų su ja ir apskritai dėl šių XVI–XVII a. kapinių atsiradimo istorinių aplinkybių bei kapinių dydžio. Tikimasi archeologinius tyrimus tęsti toliau per visą suprojektuoto elektros kabelio tranšėjos ilgį ir surinkti daugiau duomenų apie šį iki šiol nežinotą laidojimo paminklą.

The Evangelical Lutheran cemetery in Šilutė

The 10 m^2 trench excavated in 2022 on the grounds of the Šilutė Evangelical Lutheran cemetery (Fig. 1), which was opened in 1832 and closed in 1962, yielded two 16th–17th-century burials but no other archaeological finds or 19th–20th-century burials (Fig. 2). One burial contained the skeleton of a 7–9-year-old child without grave goods, the other a roughly 50-year-old female with 4 rings (Fig. 3). No historical sources mention the earlier 16th–17th-century cemetery that existed at this site.

Nerijus Brazdeikis, Mindaugas Brazauskas

Varnių Žemaičių vyskupystės muziejaus aplinka

2022 m. buvo tęsiami 2021 m. rudenį pradėti archeologiniai tyrimai S. Daukanto g. 6, Varniuose (Telšių r., Varnių sen.), kur vykdyti Varnių kunigų seminarijos pastate (UK 10569) įsikūrusio Žemaičių vyskupystės muziejaus sutvarkymo darbai (1 pav.). 2021 m. tyrimus atliko D. Zubrickas (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 250–254).

Varnių kunigų seminarijos pastato statybos data yra žinoma. Statybos darbai vyko 1767–1770 m. Iki to dabartiniame S. Daukanto g. 6 sklype yra stovėjusi Varnių katedra, Švč. Trejybės bažnyčia ir jų aplinkoje nuo XV a. buvusios kapinės.

Šių archeologinių tyrimų tikslas buvo užbaigti 2021 m. D. Zubricko pradėtus tyrimus, todėl perkasų ir kapų numeracija tęstinė. 2022 m. ištirtos 5 perkasos, jos įvardytos 2, 7–10 (bendras apie 99 m^2 plotas) ir atlikti žvalgymai 39 m ilgio elektros kabelio ir 13 m ilgio van-

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – 2022 m. detaliųjų tyrimų perkasos; 2 – 2022 m. žvalgymai vandentiekio vietoje; 3 – 2022 m. žvalgymai elektros kabelio vietoje; 4 – 2021 m. detaliųjų tyrimų perkasos (D. Zubrickas); 5 – 2021 m. žvalgymų vieta (D. Zubrickas); 6 – ankstesnių archeologinių tyrimų vietos (J. Genys (1984 ir 1987 m), L. Valatkienė (1995 m.), D. Karalienė (1998 m.), A. Šapaitė (2001 m.)). A. Lekniutės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – the 2022 trenches; 2 – the water main site surveyed in 2022; 3 – the electric cable site surveyed in 2022; 4 – the 2021 trenches (Zubrickas); 5 – the 2021 survey site (Zubrickas); 6 – earlier archaeological investigation sites (Genys (1984 and 1987), Valatkienė (1995), Karalienė (1998), and Šapaitė (2001)).

dentiekio trasos vietose (bendras žvalgytas apie 22 m^2 plotas). Kad būtų sumažintos intervencijos į kapinyno kultūrinį sluoksnį, projektuotojai intensyviai ieškojo sprendimų geoterminiam šildymui įrengti, taip pat kanalizacijos tinklams optimizuoti. Buvo atsisakyta geoterminio šildymo tinklus kloti pastato P dalyje (2021 m. tirtos perkasos 1 vietoje ir jos aplinkoje), o šildymo sistemai būtini gręžiniai galiausiai buvę pragręžti į gilius geologinius sluoksnius viename taške centrinėje vidinio kiemo dalyje (tam tirta perkasa 9). Taip pat buvo atsisakyta suprojektuoto kanalizacijos išvado Š pusėje, visus kanalizacijos tinklus susiejant su vienu išvadu pastato R pusėje (2021 m. tirtos perkasos 6 vietoje).

Vykdyti žvalgymai elektros kabelio ir vandentiekio trasoje buvo neinformatyvūs. Elektros kabelis patiestas Varnių kunigų seminarijos pastato Š pusėje apie 80 cm gylyje jį paklojant į ištirtas 2 m pločio perkasas arba XIX–XX a. niveliaciniame sluoksnyje. Jau iki žvalgymų detaliaisiais tyrimais nustatyta, kad kapai šioje buvusios seminarijos pastato Š pusėje yra atsidūrę po piltiniais sluoksniais apie 1,4 m gylyje, o vandentiekio trasa buvo klota 2001 m. A. Šapaitės tirtoje vietoje (*ATL 2001 metais*, 2002, p. 149–150).

Atliktus detaliuosius tyrimus pagal juose aptiktą laidojimo intensyvumą ir kitus svarbius požymius, tyrimų rezultatus galima išskirti į dvi grupes.

Pirmajai grupei priskirtinos perkasos 2 ir 7, tirtos suprojektuoto vandentiekio trasos vietoje, kurias atskiria tik XVIII a. II pusėje plytomis išmūrytas seminarijos Š pamatas. Perkasa 2 (7x2 m dydžio) yra pastato išorėje, tarp 2021 m. D. Zubricko tirtos perkasos 3 ir seminarijos pastato Š sienos, o perkasa 7 – naujoje rūsio patalpoje, į kurią turėjo būti atvesti vandentiekio tinklai. Apie tai, kad po seminarijos

2 pav. XV–XVI a. kardokšnis tyrimų metu ties XVIII a. pamatų arka perkasoje 7. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 2. A 15th–16th-century fighting knife (Ger. Bauernwehr or Hauswehr) discovered beside an 18th-century foundation arch in Trench 7.

pastatu yra išlikę kapai, duomenų nebuvo, tad rūsio kasimo darbai buvo pradėti dar 2021 m. rudenį, bet darbininkams aptikus kaulų visame naujo rūsio plote kasimo darbai sustabdyti. 2022 m. vasarį šiame naujo rūsio plote atlikti detalieji tyrimai.

Abi tirtos perkasos ir jose aptikti kapai atkartojo jau ankstesnių metų tyrimais fiksuotą laidojimo intensyvumą. Užlaidojimo horizontas yra 70–90 cm storio, jame skirtinguose aukščiuose fiksuoti išlikę skeletai ir kasant naujas kapų duobes perkasti ankstesni palaidojimai. Pagal apatinių kapų ir įžemio paviršių galima atsekti buvusios kalvelės kontūrą. Apatiniai kapai ir įžemis nuo perkasos 2 Š dalies (pastato išorėje) link perkasos 7 P dalies (naujas rūsys seminarijos pastato viduje) iškyla per 1 m nuo H_{abs} 157,70–158,10 m iki H_{abs} 158,76–159,14 m, o pastato išorėje dabartinis paviršius yra apie H_{abs} 159,70 m. Kapai griautiniai, laidoti daugumoje galvomis į V. Palaidojimai nepasižymi išskirtinėmis įkapėmis. Juose aptikti tipiški radiniai – dažniausia tai XV–XVII a. datuojami žiedai, segės, peiliukai, karsto vinys. Manytina,

3 pav. Būsimo rūsio vaizdas baigus perkasos 7 tyrimus iš ŠR. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 3. View of the future basement after the excavation of Trench 7, as seen from the NE.

kad šioje periferinėje kapinyno dalyje sulaidoti paprasti bendruomenės asmenys, o pasikeitus kartoms toje pačioje vietoje buvo laidojama pakartotinai. Pirmas išskirtinis radinys aptiktas perkasoje 7 – tai būsimame rūsyje ties seminarijos pamatų arka išlikęs XV–XVI a. 80 cm ilgio kardokšnis, bet pats kapas buvęs nukastas kasant duobę arkiniams pamatams (2 pav.). Iš viso šiose dviejose perkasose identifikuotos 25 kapų vietos (kapai 66–100).

Varnių kunigų seminarijos pastato viduje yra buvusios 3 rūsio patalpos. Tyrimų pabaigoje ištirto rūsio sienas įvertino architektas Evaldas Purlys. Jo nuomone, ištirto rūsio vietoje taip pat buvo numatyta įrengti rūsį, tai matyti iš plytų mūro sandaros, rodančios pasirengimą rūsio skliautams sumūryti, bet dėl nežinomų priežasčių tai nebuvo įgyvendinta (3 pav.).

Antrajai tyrimų grupei priskirtos į R nuo seminarijos pastato kieme tirtos perkasos 8–9. Visų ankstesnių archeologinių tyrimų duomenys rodo, kad aplink seminarijos pastatą kastose perkasose buvo intensyviai laidojama, užlaidota tankiai perkasant ankstesnius kapus. Tačiau seminarijos R vidiniame kieme situacija iš esmės kita. 2021 m. tirtoje perkasoje kapų ar jiems priskirtinų radinių neaptikta. Aptikti vien niveliaciniai iki 1 m storio XIX–XX a. sluoksniai, šio laikotarpio radiniai be kapinynams būdingų įsimaišiusių radinių. Įžemis – smėlis ir molis šių tyrimų metu fiksuotas gana aukštai, H_{abs} 158,64–159,65 m, o visų duomenų visuma rodė, kad aukščiausioje buvusios kalvelės vietoje nebuvo laidota.

2022 m. seminarijos kieme tirtos dvi perkasos, jose aptikti kapai ir mūro liekanos, sudarančios prielaidas naujai įvertinti rašytinių istorinių šaltinių spragas.

Perkasa 8 tirta seminarijos vidiniame kieme ties pastato R siena suprojektuoto lifto vietoje. Iki įžemio – balkšvo smėlio, pasiekto 0,9–2,3 m gylyje, ištirta viena 3,5x3 m dydžio perkasa 8 (iš viso apie 10,5 m^2 plotas), o perkasa 9 buvusi 25x2 m dydžio ir tirta kiek atokiau nuo seminarijos pastato suprojektuotų geoterminių tinklų vietoje. Ties seminarijos R siena

būsimo lifto vietoje tirtoje perkasoje 8 dar galima išskirti du užlaidojimo horizontus H_{abs} 159,74–160,16 m intervale, o perkasoje 9 jau užlaidota laisvai, viename lygyje, daugmaž H_{abs} 159,49–159,60 lygmenyje (tačiau po vienu kapu (108) aptikta ankstesnių plytų mūro liekanų). Šį kapą sudėtinga datuoti, nes vienintelis radinys – ant krūtinės aptiktos sunykusios medalikėlio liekanos.

Pagal istoriografijoje nusistovėjusią nuomonę, tirtame sklype iki 1767–1770 m. pradėjus statyti Varnių kunigų seminarijos pastatą yra stovėjusios dvi bažnyčios. Visų pirma – tai iki 1680 m. gaisro stovėjo (nors nėra žinoma, kurioje tiksliai vietoje) medinė katedra, statyta vyskupo Vaclovo Virbickio apie 1564 m. Taip pat yra duomenų, kad 1725 m. šioje teritorijoje buvo pastatyta medinė Švč. Trejybės bažnyčia, funkcionavusi maždaug iki 1767–1770 m. Ji nugriauta pradėjus statyti seminarijos pastatą.

Perkasoje 8 nustatytos 8 kapų vietos (kapai 101–107). Dalis kapų buvę iš dalies pažeisti (nukasti) XVIII a. II pusėje kasant pamatams duobę ir mūrijant Varnių seminarijos pastato plytų pamatą. Esant datuojamosios medžiagos stygiui, viršutinio horizonto kapus linkstama priskirti Švč. Trejybės bažnyčios laikotarpiui, t. y. XVIII a., išskyrus apatinius, vėlesnių kapų pažeistus kapus 106–107. Perkasoje 9 iš viso aptikti 9 kapai (108–116), kuriuos taip pat būtų galima su tam tikromis prielaidomis priskirti tam pačiam XVIII a. laikotarpiui (kaip ir aukščiau kapas 108, buvęs virš ankstesnių mūro liekanų), išskyrus vieną kapą 111. Esamu metu ir šį kapą, ir perkasoje 8 apatiniame horizonte aptiktas suardytų kapų liekanas linkstama sieti su perkasoje 9 aptiktomis mūro liekanomis. Jos rastos apie 1 m gylyje. Buvo aptikti du sienų fragmentai, kuriuos sudaro apie 31x15x7,5 cm matmenų kalkiniu skiediniu rištos plytos su braukomis (4 pav.). Architektūros tyrimų metu

4 pav. XVI–XVII a. Varnių katedros mūro liekanos perkasoje 9 iš PR. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 4. The remains of a 16th–17th-century Varniai cathedral masonry wall in Trench 9, as seen from the SE.

konstatuota, kad šios mūro liekanos preliminariai datuojamos XVI a. viduriu–1680 m. laikotarpiu ir sietinos su ankstesne medine katedra, stovėjusia šioje vietoje iki 1680 m. gaisro. Mūro liekanoms suteikta teisinė apsauga.

Jau čia įvardyti kapai 106–107 ir 111 sietini su Varnių katedros laikotarpiu – XVI–XVII a. Perkasoje 8 aptikti kapai buvo pažeisti vėliau, kasant kapų duobes vėlesniems kapams (5 pav.). Išskirtinis jų bruožas – dar du XV–XVI a. datuojami kardokšniai, taip pat kitos gausios įkapės: akmeninis galąstuvėlis, peiliukai, sagtys, žiedai ir kabutis su lokio nagu (6–7 pav.). Ypatingas kapas – į R nuo mūro liekanų perkasoje 9 aptiktas kapas 111. Jame palaidotas daugiau nei 40 m. vyras, pagal išskirtines įkapes – aukštuomenės atstovas. Tenka apgailestauti, kad kaukolės dalis iki apatinio žandikaulio buvo sunaikinta vėlesnių kasimų metu. Kapas išsiskyrė tuo, kad mirusysis buvo palaidotas su kovos kirviu, 1 m ilgio kardu (8 pav.), lokio nago amuletu, pentinais, įvijiniais, veikiausiai ant pirštinės užmaunamais didelio skersmens žiedais, diržo sagtimi ir sagtelėmis. Visi šie XVI a. radiniai dėl ypatingos svarbos buvo tuoj pat perduoti restauruoti.

5 pav. Kapų 106–107 su XV–XVI a. kardokšniais liekanos perkasoje 8 iš R. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 5. Burials 106–107 and the remains of a 15th–16th-century fighting knife (Ger. Bauernwehr or Hauswehr) in Trench 8, as seen from the E.

6 pav. Kapas 106 perkasoje 8 in situ iš P. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 6. Burial 106 in situ in Trench 8, as seen from the S.

7 pav. Kapo 106 perkasoje 8 inventorius: 1 – apskrita sagtis su liežuvėliu; 2 – apskrita sagtis; 3 – juostinis žiedas; 4 – žiedas užkeistais galais ir rombine priekine dalimi; 5 – žiedas užkeistais galais ir tordiruota priekine dalimi; 6 – juostinio su keturkampe priekine dalimi žiedo fragmentai; 7 – 3 peilio fragmentai; 8 – sagties lanko dalis; 9 – juostinio su keturkampe priekine dalimi žiedo fragmentai; 10 – galąstuvėlis (1–6, 9 – žalvaris, 7–8 – geležis, 10 – akmuo). N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 7. The inventory of Burial 106 in Trench 8: 1 – a round buckle with a tongue, 2 – a round buckle, 3 – a band ring, 4 – an adjustable ring with a diamond-shaped head, 5 – an adjustable ring with a twisted head, 6 – fragments of a band ring with a square head, 7 – 3 knife fragments, 8 – part of a buckle frame, 9 – fragments of a band ring with a square head, 10 – a whetstone (1–6, 9 – bronze, 7–8 – iron, 10 – stone).

Aptiktų mūrų fragmentiškumas neleidžia atsakyti, ar kapai 106–107 ir 111 buvo įrengti katedros viduje, bet visų duomenų visuma leidžia teigti, kad XVI a. katedroje ar jos artimoje aplinkoje buvo laidojami išskirtiniai asmenys.

Paskutinė perkasa 10 buvo tirta į V nuo Varnių kunigų seminarijos pastato. Ji atmatuota ten, kur anksčiau archeologinius tyrimus atliko J. Genys, o jos paskirtis – 2021–2022 m. ištirti vietą archeologinių tyrimų metu surinktos antropologinės medžiagos perlaidojimui. Ši vieta pasirinkta pasikonsultavus su muziejaus darbuotojais, nes yra lengvai atsekama pagal augantį uosį ir yra šalia pagrindinio įėjimo į muziejų, o tai sudaro sąlygas papildomiems atminties ženklams sukurti. Tirtoje perkasoje giliau įžemio lygmens aptikti du kapai (117–118). Viename rastas iki 1 mėnesio amžiaus individas, kitame – apie 36–38 savaičių, tikėtina, neišnešiotas naujagimis (nustatė J. Kozakaitė).

Bendras 2021–2022 m. tyrimų sezono metu detaliųjų tyrimų plotas yra apie 240 m^2. Žvalgytas apie 280 m^2 plotas. Per abu tyrimų sezonus ištirta 118 kapų, datuojamų XV–XVIII a., ir aptikta kitų buitinės ir statybinės keramikos, stiklo, metalo radinių, kurie datuojami XVI–XIX a. Radiniai perduoti ŽMA.

In the vicinity of Samogitian Diocese Museum in Varniai

The archaeological investigation begun in autumn 2021 at S. Daukanto St. 6, Varniai (Telšiai District, W Lithuania) continued in 2022 with the excavation of 5 trenches (totalling roughly 99 m^2) and the survey of roughly 22 m^2 on the plot where Varniai Cathedral stood in the 15th–17th centuries, the Church of the Holy Trinity in the 18th century, and Varniai Seminary was built in 1767–1770 (Fig. 1).

The excavation yielded 15th–18th-century burials and the remains of the cathedral's

8 pav. Išimtas XVI–XVII a. kardas iš kapo 111 perkasoje 9 prieš supakuojant restauruoti. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 8. The exceptional 16th–17th-century sword from Burial 111 in Trench 9 prior to sending it off for restoration.

16th–17th-century masonry foundation (Figs. 2–5). The burials discovered in the trenches near the foundation should be ascribed to individuals of higher social status. These were distinguished by an abundance of not only grave goods (Figs. 6–7), but also weaponry, especially burial 111, which contained a male over 40, who, based on the exceptional grave goods: a battle axe, 1 m long sword (Fig. 8), a bear claw amulet, spurs, large diameter coil rings probably worn over a glove, belt buckles, and strap buckles, was a member of high society.

Overall, the 2021–2022 investigation season saw the survey of roughly 280 m^2, the excavation of roughly 240 m^2 and 118 15th–18th-century burials, and the recovery of 16th–19th-century finds: household and structural ceramics, glass, and metal.